

www.jollibread.com

Pròleg i coordinació pedagògica: Laura Borràs i Castanyer
Edició crítica i Taller literari: Ester F. Matalí i Carme Callejon

© D'aquesta edició:

2019, Santillana Infantil y Juvenil, S. L. i Grup Promotor, S. L.
Carrer de les Ciències, 73 (Districte econòmic plaça d'Europa)
08908 L'Hospitalet de Llobregat
Telèfon: 93 230 36 00

ISBN: 978-84-16661-85-5
Dipòsit legal: M-36.893-2018
Printed in Spain

Primera edició: gener de 2019

Direcció de la col·lecció:

Maite Malagón

Editora executiva:

Yolanda Caja

Coordinació editorial:

Pere Macià

Edició:

Montse Santos

Maquetació:

José María Sánchez de Ocaña

Direcció d'art:

José Crespo i Rosa Marín

Projecte gràfic:

Marisol del Burgo, Rubén Chumillas, Rosa Marín,

Julia Ortega i Álvaro Recuenco

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels titulars, llevat d'excepció prevista per la llei. Si en necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment, adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org).

CLÀSSICS

Joanot Martorell

Tirant lo Blanc

Episodis amorosos

PRÒLEG I COORDINACIÓ PEDAGÒGICA
LAURA BORRÀS I CASTANYER

EDICIÓ CRÍTICA I TALLER LITERARI
ESTER F. MATALÍ
I CARME CALLEJON

jollibre

Tirant i Carmesina: el sexe literari català

L'opulència cultural de la València del segle xv té en *Tirant lo Blanc* un dels exemples més reeixits d'expressió de l'amor en la literatura catalana de tots els temps. Emparentada temàticament amb el roman artúric i els llibres de cavalleries, per bé que el seu estil inauguri ja una nova era –la de la novel·la moderna–; la relació entre homes i dones en el *Tirant* és una constant i un dels motius d'exercici de la cavalleria, la qual cosa el converteix, també, en una novel·la sobre l'amor. Un amor viscut plenament i contat, amb vehemència i picardia, en valenciana prosa. Un amor que esdevé explícit fins a tal punt que en ocasions –quan arribem a conèixer «de libidinosa amor los efectes»– esdevé l'expressió més pura de l'erotisme o, directament, de la sexualitat.

Mai abans com en el *Tirant* hem accedit –literàriament parlant– al món de la intimitat. Les portes de les cambres de les donzelles s'obren de bat a bat en l'espai de l'escriptura per mostrar-nos –a nosaltres, lectors– fins els secrets més ocults. Entrem a l'interior de les cambres més privades i ens fiquem al bany i, fins i tot, entrem al llit dels personatges. *Voyeurisme* masculí i femení, lesbia-

nisme, *menage à trois*, transsexualitat, sexe col·lectiu (no entès com a sexe orgiàstic, sinó referit al manteniment de relacions sexuals amb públic, és a dir, diverses parelles que fan l'amor en el mateix espai), *petting*, etc. són algunes de les pràctiques que queden recollides en aquesta novel·la, que va ser considerada per Cervantes com «el mejor libro del mundo». Amb tot, de les moltes relacions entre homes i dones, dels múltiples amants que trobem esparsos en les pàgines d'aquest tresor de la literatura en llengua catalana, vull referir-me aquí, especialment, als amors de Tirant i Carmesina: sens dubte, una de les històries d'amor més emblemàtiques de la història de la literatura catalana.

La literatura de l'amor i de la guerra

Cal entendre la cavalleria com una manera de combatre, de lluitar, però també com una institució, com una al·lusió directa a un grup social amb una forta consciència de classe, regit per unes normes de comportament determinades. *Chevalerie*, doncs, com una ideologia, quasi una èpica, que ja apareixia en els cantars de gesta i que havia ressorgit amb el *roman courtois*, del qual és indeslligable, i on despleguen la seva imatge més ideal. Les novel·les corteses proposaven una ideologia en la qual tots els cavallers trobaven acollida, sense distincions econòmiques, perquè els paràmetres a seguir no són, certament, de caràcter econòmic. És més, serà amb l'exercici de la cavalleria que els cavallers sense terres podran adquirir-ne. Per això aquest espai literari

sublima els valors que els són propis per diferenciar-se clarament dels vilatans i dels clergues, per remarcar-ne la distinció. Com a novel·la cavalleresca tardomedieval, el *Tirant lo Blanc* mostra com alguns d'aquests pilars comencen a fer aigües i donen pas a una nova generació encarnada en la figura d'Hipòlit. Amb tot, Tirant és el cavaller que guerreja sense ser un mercenari com els almogàvers, per esmentar un cas d'exercici professional de la guerra com a ofici. Com ha explicat Martí de Riquer, Tirant presenta «un *curriculum vitae* que respon a la realitat del segle XV». Combat pels valors de cavalleria, per ajudar qui ho necessita, per defensar la cristiandat i també, no ho oblidem, per fer-se un nom, atènyer glòria i abandonar el nomadisme. Circumstàncies, aquestes, que li permetran de guanyar una dona i, és clar, una terra en la qual aposentar-se; encara que quan ho aconsegueixi –i aquesta seria, una vegada més, una mostra de la crisi o l'ocàs de tot un món que en la realitat històrica de Martorell havia viscut l'ensulsiada de Constantinoble a mans dels turcs el 1453– li arribi l'hora de la mort.

En la imatge literària que es propaga en les novel·les de cavalleries, es conforma un ideal col·lectiu, mític i sublimat que havia d'afectar moltes generacions de públic europeu. La novetat del *roman*, en aquest sentit, havia estat la d'advertir l'existència d'un ésser mínim que mai no havia estat retratat en relats de societat, això és, la dona. Tirant és un cavaller que es mou en l'àmbit de la cort: un nou espai social que genera noves formes de sociabilitat. La cort serà l'espai de reunió entre homes i

dones, i en aquestes novel·les aprendrem a conèixer com eren aquestes relacions heterodoxes i complexes, filtrades per un element detonant i decisiu: el desig.

Amb el nou gènere –el *roman* o novel·la– apareix tot un univers novel·lesc d'amors apassionats i prohibits (Tristany i Isolda, Ginebra i Lancelot...) que ens mostren els riscos i el perill de la proximitat física, l'amor de prop; però també ens parlen d'aventures erràtiques per causa d'amor, de la distància dels amants o l'amor de *lonh* (Erec, Yvain, Perceval...) que va encantar tota una època. Entre l'amor de lluny –que es concreta en un cert platonisme o directament en la ruptura– i l'amor de prop –l'amor carnal–, l'opció preferent de l'autor del *Tirant* és clara i queda posada de manifest molt aviat. Tot i que Estefania ens recorda que «sabudes les cavalleries singulars» del cavaller Tirant «no és dona ni donzella en lo món que de bon grat no el degués amar e subjugar-se a tota sa voluntat» (Cap. 119: 49); o sigui que l'enamorament mitjançant la fama que precedeix l'heroi és un fet encara vigent en temps de Tirant. Sembla del tot clar que l'amor necessita de la presència. Presència del cos de l'amant que afavoreix el contacte i el gaudi. Presència del cos... especialment de la dona.

La dona, el cos, el desig: Carmesina és l'imperi

La dona feta cos. Un cos que es desitja i que es vol veure, acaronar i, en darrera instància, posseir. La dona, doncs, metàfora perfecta de la terra. Si els cavallers que protagonitzen les novel·les surten a la recerca d'aventu-

res, és a dir, d'experiència cavalleresca que els permeti aconseguir posició (això és: dona i terres), la dona és equiparable a la terra perquè mitjançant l'exercici d'armes es conquereixen totes dues. En el cas que ens ocupa, d'una manera ben significativa, amb un llenguatge que usa la terminologia bèl·lica en el terreny amorós igual com els trobadors feien servir el llenguatge feudal en el vassallatge a la dama. Aquí, però, no parlem de servei amorós, sinó d'atac a la fortalesa per obtenir el que en el context de l'època és el bé més preuat d'una donzella: la virginitat que protegeix el seu honor. Amb la complicitat d'aquest personatge extraordinari que és Plaerdemavida, Tirant assolirà el seu objectiu doble: «Feu lo que us dic, e jo dar-vos he vida segura e us faré portar la corona de l'Imperi grec» (Cap. 232: 167). Plaerdemavida guia Tirant cap al cos de Carmesina i, d'aquesta manera, cap al tron i la corona.

Però retrocedim al moment inicial d'aquest episodi. Han calgut cent disset capítols per arribar fins a Grècia. Aquí és on el *Tirant* esdevé novel·la d'amor i de guerra. I aquesta part –el nucli de la novel·la, tot i que inclou l'aventura africana– s'allargassa en dos-cents noranta-sis capítols, que quasi venen a ser la meitat del total, per aconseguir el final de les empreses militars de Tirant i el seu casament amb l'hereva de l'emperador. Nomenat capità general de l'Imperi, Tirant entra a Constantinoble i li canvia la vida, fonamentalment, perquè s'enamora.

L' enamorament de Tirant a l'arribada a Constantinoble després del periple anglès i sicilià, es produeix de

manera fulminant en el mateix moment de veure Carmesina, per tal com «Tirant fon ferit en lo cor ab una fletxa que li tirà la deessa Venus perquè mirava la filla de l'emperador», com resa el capítol 118. La culminació del seu amor «privat» en l'episodi de les *bodes sordes* és narrat en termes bèl·lics, quasi en un context de violència. Malauradament, però –i amb tota la sornegueria de Martorell, que fa triomfar els personatges més reals i menys heroics, com ara Hipòlit–, quan hagi aconseguit fer els mèrits, i la victòria i el casament esborrin la seva consideració d'estranger errant, Tirant –que havia estat el que deia «Jo ame» i que havia anticipat la sentència que voldria veure en la seva tomba: «*Ací jau Tirant lo Blanc, qui morí per molt amar*»– esdevindrà l'amant mort que tanca el cercle i ens retorna a la situació inicial de l'episodi: el dol.

«Dues pomes de paradís»

De dol. Així troba Tirant el palau de l'emperador per la mort del seu fill. L'entrada dins la cambra fosca, tancada, asfixiantment reclosa, ens ofereix un passatge magnífic. Tirant té la potestat d'aixecar el dol i obrir finestres i deixar córrer l'aire, fer entrar la llum, quasi com una metàfora de l'enlluernament a la vida i a l'amor que patiran els personatges principals. L'escena és aquesta:

«E per la gran calor que feia, perquè havia estat ab les finestres tancades, estava mig descordada mostrant en los pits dues pomes de paradís que crestallines parien,

les quals donaren entrada als ulls de Tirant, que d'allí avant no trobaren la porta per on eixir, e tostemps foren apersonats en poder de persona lliberta, fins que la mort dels dos feu separació...» (Cap. 117: 37)

La mirada vers Carmesina es focalitza en els seus pits. Tenint-los oportunament a la vista per mor de la calor (la quantitat de dones que aprofiten qualsevol ocasió per ensenyar els pits al *Tirant* és extraordinària! Tant és així que Martí de Riquer parla de l'obsessió pels pits que sent Martorell), la mirada de Tirant es centra en aquestes «dues pomes de paradís». L'al·lusió al Gènesi no ens pot passar per alt, com tampoc la vinculació de la poma al desig (de coneixement, en aquell cas; de coneixement carnal, en aquest) i, en certa manera, a la perdició. La menció a la mort és aquí directa i clara. Estem a punt de conèixer què representa l'amor. L'amor com a plenitud, certament, però abans també l'amor com a malaltia. Amor que pren la salut, després guareix i concedeix la vida i, finalment, també dona la mort. Fixem-nos que els pits (un element connotat sexualment) permeten l'entrada als ulls, com un reclam o una porta d'accés del desig que, tanmateix, haurà de fer un llarg recorregut per arribar a la culminació i la satisfacció, això és, a la penetració del cos de la dona. Diverses etapes, en un *crescendo* eròtic important, aniran tenint lloc des d'ara i fins la consumació d'aquest amor. Però la metàfora és sempre de caràcter militar, com queda posat de manifest en aquest passatge en què Carmesina és a punt de defallir: «Com la princesa se veu en tan estret pas que Tirant despullat s'era mes al seu costat e treballava ab l'artelleria per entrar en lo castell...» (Cap. 280: 242).

M'interessa remarcar aquesta dimensió espacial del desig, que va de fora (els ulls) cap endins (el cos) i queda presoner dins del cos d'una Carmesina (anomenat «castell», com hem pogut veure) que encara té rang d'«infanta», atès que –en relació amb la seva edat– els càlculs sembla que farien de Carmesina una nena d'uns deu anys en aquest moment. Amb tot, quan el desig de Tirant, un home, «afecta» el cos de Carmesina, una nena, la denominació canvia i aquesta entrada a la qual han franquejat el pas els dos pits que semblaven pomes de paradís és l'entrada a l'Imperi, a la terra i també a la dona, que des que comença el festeig (Cap. 121: 58) serà anomenada, per indicació de Tirant, «princesa». L'amor que modifica el llinatge i la política, ja que també des d'aquest moment l'emperador convida Carmesina a assistir als consells.

L'amor, doncs, com una passió natural desestabilitzadora, que neix de la contemplació de la bellesa de l'altre sexe i de la meditació obsessiva d'aquesta bellesa, en el més pur estil del manual d'Andreas Capellanus, *De amore*. Però també l'amor, com a itinerari, com a trajecte de superació d'obstacles i barreres. L'amor en una dimensió doble: interna (sentiment) i externa (el recorregut entre els cossos dels amants).

Tirant arriba a Constantinoble i és portador de llum; el primer que es fa després de la contemplació és canviar de cambra. Efectivament, surten de l'estança on eren i, molt oportunament, entren en un espai temàtic on l'amor és omnipresent:

«una altra cambra molt ben emparamentada e tota a l'entorn hestoriada de les següents amors: De Floris e

de Blanxesflors, de Tisbe e de Píramus, d'Eneas e de Dido, de Tristany e d'Isolda, e de la reina Ginebra e de Lançalot, e de molts altres, que totes llurs amors de molt subtil e artificial pintura eren divisades» (Cap. 117-118: 37-38)

Els grans amors de Floris i Blancaflor, Dido i Enees, Tristany i Isolda, la reina Ginebra i Lancelot –o sigui: els grans amors de la literatura medieval– il·luminen el nou entorn, en una cita temàtica que vol enllaçar i predestinar els amors que tot just acaben de néixer amb els d'aquests grans amadors mítics.

Però com si la poma estigués enverinada, Tirant ràpidament es troba indisposat. Els seus efectes són immediats, s'excusa per retirar-se a la posada i ha d'estirar-se al llit. Fins i tot refusa de menjar. La malaltia d'amor es manifesta amb els signes clàssics: «E ell estava ferit d'aquella passió que a molts engana» però el colofó final el trobem en la seva constatació: «Jo ame». Ell, que sempre s'havia presentat com «Tirant lo Blanc» que «ab l'espasa a la mà, rei, duc, comte ne marquès refusar no em pot» (Cap. 67); ara és el que ama i es desfà en plors: «dels seus ulls destil·laren vives llàgremes mesclades ab sanglots e sospirs» i es guanya la reprovació de Diafebus, que el reprèn per «llevar-vos la llibertat e posar-la en mans de vostre enemic, qui us lleixa ans perir que haver-vos mercè» (Cap. 118: 39). Amor i guerra, enemic i conquesta, victòria i mort.

Els llaços d'amor havien pres Tirant i des de llavors es desvia per saber coses de la seva estimada, per veure-la, per parlar-hi... Comença el festeig, l'exhibició (Tirant es passeja

amb mantos d'orfebreria amb lemes escrits en codi perquè Carmesina entengui el missatge, en el més pur estil del *senhal* del codi amorós cortès), els moments de gaudi i també els de temor: «L'extrema pena que la mia ànima sent és com ame e no sé si seré amat» (Cap. 120: 57). L'amant que s'omple de temença, que es desespera perquè té un mal que només l'estimada pot guarir. El mal d'amors en tota la seva esplendor.

Aviat, però, aquesta dama, la descripció de la qual ens és feta amb tot luxe de detalls, com veurem a continuació, es mostra sensible i esdevé *remedia amoris* per a Tirant:

«Com Tirant hagué molt bé contemplada la bellea singular de la infanta, e lo seu enteniment discorregué fantasiant quantes dones e donzelles ell en son record haver vistes, e dix que jamés havia vista ni esperava de veure una altra tal qui fos dotada de tants béns de natura com aquesta, car aquesta resplandia en llinatge, en bellea, en gràcia, en riquesa, acompanyada d'infinit saber, que més se mostrava angèlica que humana; e mirant la proporció que la sua femeníl e delicada persona tenia, mostrava que natura havia fet tot lo que fer podia, que en res no havia fallit quant al general e molt menys en lo particular; car estava admirat dels seus cabells, qui de rossor resplandien com si fossen madeixes d'or, los quals per iguals parts departien una clenxa de blancor de neu passant per mig del cap; e estava admirant encara de les celles, que paria fossen fetes de pinzell llevades un poc en alt, no tenint molta negror d'espessura de

pèls, mas estant ab tota perfecció de natura; més estava admirat dels ulls, que parien dues esteles redones relluïnts com a pedres precioses, no pas girant-los vigorosament, mas refrenats per graciosos esguards, parien que portassen ab si ferma confiança; lo seu nas era prim e afilat e no massa gran ni poc segons la llindesa de la cara, que era d'extrema blancor de roses ab lliris mesclada; los llavis tenia vermells com a coral e les dents molt blanques, menudes e espesses que parien de cristall. E estava més admirat de les mans, que eren d'extrema blancor e carnudes que no s'hi mostrava os negú, ab los dits llargs e afilats, les ungles canonades e encarnades que mostraven portar alquena, no tenint en res negun defalt de natura.» (Cap. 119: 54-55)

No hi falta detall: Carmesina és incomparable a cap donzella que ell hagi vist i conegut abans i s'hi repeteixen, com en un manual, els tòpics del rostre angelical, la blanquesa de rostre, pell i mans, els cabells rossos com un fil d'or, els ulls com estels, els llavis vermells i la blancor de les dents. El moment de la declaració –un moment molt temut pels amants pels nervis i l'angoixa de ser rebutjats–, l'hem vist. Ara la tornarem a veure. Diafebus li ha recomanat utilitzar el mateix ànim que fa servir per combatre cavallers:

«... com siau ab ella, que així com teniu ànimo de combatre un cavaller per valent que sia, que tingau així ànimo contra una donzella qui no porta armes ofensives, que ab gran ardiment li digau totes vostres

passions, car per millor vos ne tindrà com veja que ab ànimo esforçat lo hi haveu dit, car los precis temerosos moltes voltes són denegats.» (Cap. 124)

Cavallers que usen les mateixes tècniques per a l'amor que per a la guerra. Amb tot, Tirant és capaç de superar el tràngol de la declaració d'una manera especialment enginyosa: se li declara sense paraules. Quan Carmesina li demana quina dama el manté en aquell dolor d'amor, Tirant pren un mirall i l'hi ofereix tot dient-li: «Senyora, la imatge que hi veureu me pot donar mort o vida. Mane-li vostra altesa que em prenga a mercè» (Cap. 127: 67). Carmesina se sorprèn que «sens parlar pogués hom requerir una dama d'amors». Fins i tot repassa els models llibrescos per comparar-hi la declaració de Tirant i rep algunes «lliçons» d'Estefania, que li fa saber quins tipus d'amor existeixen: virtuós, profitós i viciós. Lògicament, ja podem imaginar-nos –per tot el que sabem del *Tirant*– que de les tres vies, Estefania mostra la seva predilecció per la tercera: la del vici. I hi afegeix «per lo meu mal conec lo de les altres» i s'afanya a fer tota una curiosa declaració que imaginem que devia encendre la imaginació i el desig dels homes, atès que es tracta d'una construcció de la sexualitat i la sensualitat femenina dissenyada per una ment masculina. Aquí van els tres principis femenins: «totes som cobdicioses, goloses i luxurioses» (Cap. 127: 70). Les bases que han de permetre l'accés als plaers que aquest tarannà femení amaga estan posades: Estefania i Plaerdemavida es lliuraran al gaudi de l'amor i es confabularan per fer d'espietes i alcavotes dels amants. Estefania fa campanya per Tirant amb arguments com ara: «Jo us asseguro, res que fos

en la mia persona que no li fora denegat, e si ell m'alçava la falda del meu brial, jo li alçaria la mia camisa que ell no ves, e el contentaria en gran part» (Cap. 138) i prepara, d'aquesta manera, les bodes sordes, una pràctica relativament habitual que permetia consumir en privat el matrimoni abans que tingués lloc.

Però l'amor alterna amb la guerra, la qual cosa fa més apassionats els comiats i impregna de fatalitat i dramatisme alguns moments: el desig de Tirant de tenir una camisa de Carmesina per entrar en batalla, volent ser ell qui la despulli, per exemple. Tanmateix, la negativa de la dama és parcial: no permet que la hi tregui ell mateix, però sí que li donarà la camisa, símbol de màxim contacte físic amb la seva pell. I, en la batalla, l'estratègia també és de naturalesa sexual. Van endur-se eugues en zel que encabritessin els cavalls del Gran Turc que, efectivament: «los uns se soltaven, los altres rompien los dogals, los altres arrancaven les estaques: veuríeu anar tots aquells cavalls del camp... detràs les egües» (Cap. 133). El component sexual, que tot ho impregna...

Martorell dona entrada a «somnis» com el de Plaerdemavida que en realitat, al capítol 163, no imagina res que hagi passat en somnis, sinó que relata amb pèls i senyals la nit que passaren junts les dues parelles –Tirant i Carmesina, Diafebus i Estefania–, amb consumació del matrimoni per part dels amants de rang social inferior, i que ella va observar amb no pocs problemes d'escalfament que van requerir d'algunes accions que contribuïssin a rebaixar una mica la temperatura del seu cos: «prenguí un poc d'aigua e que em llaví lo cor, los pits e lo ventre per remeiar la dolor mia» (Cap. 163: 100). Els crits i les imatges de l'esdeve-

niment són del tot explícites: «Ai Senyor, que mal me feu! Doleu-vos un poc de mi e no em vullau del tot matar» (...) I davant les recomanacions de Tirant a Estefania perquè no cridés tant per tal de no comprometre el seu honor (es veu que fer l'amor en presència d'una altra parella no el comprometia!), va comportar que Estefania mirés de controlar els seus gemecs. «E ella prenia lo llançol e posava'l-se a la boca, e ab les dents estrenyia'l fort per no cridar». Entrentant, Tirant i Carmesina es lliuraven a jocs atrevits que, això sí, no possessin en joc la virginitat conservada en senyal de valor i fidelitat; obligats com estan perquè la princesa representa la conquesta de la terra. Plaerdemavida, això no obstant, somnia com Tirant «desfeu-vos la clotxeta dels pits e que us besava a gran pressa les mamelles. E com vos hagué ben besada, volia-us posar la mà davall la falda per cercar-vos les puces» (Cap. 163: 99).

Plaerdemavida sempre al mig, facilitant, imaginant, mediatitzant... L'episodi en què ella expressa les seves preferències sexuals –que, per més que menti tothora Hipòlit, semblen més properes al *voyeurisme* del sexe practicat per altres parelles i al lesbianisme o la transsexualitat, si més no el joc, la ficció– és un dels cims pornogràfics de la literatura catalana. Fresca i «grossera en amar», com ella es defineix precisament el dia de les bodes sordes, Plaerdemavida pensa que «aquella cosa que és amada quant més se veu més se delita. E per ço jo crec que molt major delit porta lo mirar que no fa lo pensar» (Cap. 189: 109). Ella és l'artífex de tots els jocs picants, com quan fa entrar Tirant i, juntament amb les altres donzelles, l'ajuden a tocar-li els pits i a besar-la, però quan vol anar més avall, llavors can-

vien de bàndol i ajuden Carmesina. «Lo lloc vedat» és precisament això: vedat. Ho anirà essent cada cop menys, però perquè prenguem consciència del valor del lloc en qüestió, quan Tirant aconseguix tocar-lo amb la punta del peu es fa fer una mitja molt ricament brodada amb perles, robins i diamants que llueix públicament fent una fila considerable (la descripció val la pena: Cap. 189: 113), però feliç per haver anat franquejant el camí.

Dues escenes més són memorables en relació amb la triada formada per Plaerdemavida, Tirant i Carmesina. Es tracta de dos *menage à trois*. El primer és de caràcter escòpic: Tirant observa, en l'escena del bany, com Plaerdemavida ressegueix el cos de Carmesina, dirigint-se alhora a ella i a Tirant, que està temptat de sortir i ocupar el lloc de Plaerdemavida:

«La princesa es començà a despullar, e Plaerdemavida li parà lo siti que venia en dret que Tirant la podia molt ben veure. E com ella fon tota nua, Plaerdemavida pres una candela encesa per fer plaer a Tirant: mirava-li tota la sua persona e tot quant havia filat e deia-li:

–A la fe, senyora, si Tirant fos ací, si us tocava ab les sues mans així com jo faç, jo pens que ell ho estimaria més que si el faïen senyor del realme de França.

–No cregues tu això –dix la princesa–, que més estimaria ell ésser rei que no tocar-me axí com tu fas.

–O Tirant, senyor, ¿e on sou vós ara? ¿Com no sou ací prop perquè poguéssiu veure e tocar la cosa que més amau en aquest món ni en l'altre? Mira, senyor Tirant, vet ací los cabells de la senyora princesa; jo

els bese en nom de tu, qui est dels cavallers del món lo millor. Vet ací los ulls e la boca: jo la bese per tu. Vet ací les sues cristal·lines mamelles, que tinc cascuna en sa mà: bese-les per tu: mira com són poquetes, dures, blanques e llises. Mira, Tirant: vet ací lo seu ventre, les cuixes e lo secret. Oh, trista de mi, que si home fos, ací volria finir los meus darrers dies! Oh Tirant, ¿on est tu ara? ¿Per què no vens a mi, puix tan piadosament te cride? Les mans de Tirant són dignes de tocar ací on jo toque, e altri no, car aquest és bocí que no és negú que no se'n volgués ofegar.

Tirant tot açò mirava, e prenia-hi lo major delit del món per la bona gràcia ab què Plaerdemavida ho raonava, e venien-li de grans temptacions de voler eixir de la caixa.» (Cap. 231: 162-163)

L'escena encén tots els protagonistes. Tirant, ja ho hem vist, té problemes per no sortir del seu amagatall i passar a l'acció. Però, en acabats els tocaments i les carícies, també Carmesina demana a Plaerdemavida que es despulli i que entri amb ella dins el bany.

«Com hagueren estat així un poc burlant, la princesa entrà en lo bany e dix a Plaerdemavida que es despullàs e que entràs dins lo bany ab ella.

–No ho faré, sinó ab una condició.

–¿Quina serà? –dix la princesa.

Respòs Plaerdemavida:

–Que comporteu que Tirant estiga una hora en lo vostre llit, e que vós hi siau.» (Cap. 231: 163)

La princesa no hi accedeix, però això no obsta que Plaerdemavida introdueixi Tirant, després d’haver-lo alligonat, al llit de Carmesina. Això sí, ella s’interposa entre tots dos cossos i agafa les mans de Tirant i les guia, sàviament, per tots els racons del cos que poca estona abans ella havia explorat a consciència. Aquí té lloc la materialització del *menage à trois* al llit de la princesa:

«Plaerdemavida lo hi portà e feu-lo gitar al costat de la princesa. [...] E ella se posà al cap del llit estant de peus, e lo seu cap posà entre Tirant e la princesa, e ella tenia la cara devers la princesa; e per ço que les mànegues de la camisa l’empedien, despullà-les, e pres la mà de Tirant e posà-la sobre los pits de la princesa, e aquell tocà-li les mamelles, lo ventre e d’allí avall. La princesa despertà’s e dix:

–Val-me Déu, i com est feixuga! Mirau si em pot deixar dormir.

Dix Plaerdemavida, tenint lo cap sobre lo coixí:

–Oh, com sou donzella de mal comport! Eixiu ara del bany e teniu les carns llises e gentils: prenc gran delit en tocar-les.

–Toca on te vulles –dix la princesa–, e no poses la mà tan avall com fas.

–Dormiu e fareu bé, e deixau-me tocar aquest cos que meu és –dix Plaerdemavida–, que jo so ací en lloc de Tirant. Oh traïdor de Tirant, ¿e on est tu? Que si tenies la mà lla on jo la tinc, e com series content!

E Tirant tenia la mà sobre lo ventre de la princesa, e Plaerdemavida tenia la sua mà sobre lo cap de Tirant,

e com ella coneixia que la princesa s'adormia, fluixava la mà e llavors Tirant tocava a son plaer; e com ella despertar-se volia, estrenyia lo cap a Tirant i ell estava segur. En aquest deport estigueren per més espai d'una hora, i ell tostems tocant-la.

Com Plaerdemavida conegué que ella molt bé dormia, afluixà del tot la mà a Tirant, i ell volgué temptar de paciència de voler dar fi a son desig, e la princesa se començà a despertar e, mig adormida, dix:

—¿Què, mala ventura, fas? ¿No em pots lleixar dormir? ¿Est tornada folla, que vols temptar lo que és contra ta natura?»

(Cap. 233: 173-174)

Aquest episodi d'altíssima càrrega eròtica conclou amb l'esglai de Carmesina quan s'adona que qui té damunt és Tirant i el xiscler que fa desperta la Viuda Reposada i les donzelles, i obliga Tirant a fugir: salta per la finestra i es trenca una cama. Durant la seva convalescència, té lloc l'episodi del negre Lausetà, que ordeix la Viuda Reposada, dida de Carmesina que s'ofereix a Tirant, justament, mostrant-li els pits amb què l'havia criada. La ment retorçada de la Viuda luxuriosa trama tota una història que està encaminada a fer-li creure a Tirant que Carmesina li és infidel amb un esclau negre. Un convenient joc de miralls, més la màscara que ha fet fer per a Plaerdemavida i els habituals jocs eròtics entre aquesta i Carmesina li fan creure a Tirant que certament la seva estimada l'enganya. L'extraviament africà vincula, un cop més, el Tirant al roman i l'oblit de Carmesina pel deure militar (la *recreantise*,

un dels pecats dels cavallers artúrics) és un fet fins que la peripècia torna a unir Plaerdemavida i Tirant i, fent-ho, li torna el record de Carmesina. Finalment, després d'aquest periple per Àfrica, Tirant aconsegueix «per força d'armes» entrar al castell. El viatge iniciat amb les dues pomes de paradís està arribant al final. El viatge ha estat bèl·lic tant com eròtic. Després d'un llarg setge, ple d'obstacles que els han impedit gaudir del sexe com ho han fet les parelles que els envoltaven –Diafebus, per exemple, ben a l'inici de la seva relació, besa Estefania «tres voltes en la boca, a honor de la Santa Trinitat» i quan ella li dona permís per prendre possessió d'ella «de la cinta amunt» la seva reacció no es fa esperar: «Posà-li de continent les mans als pits, tocant-li les mamelles e tot lo que pogué» (Cap. 146: 85) fins que consumen l'acte en l'episodi de les bodes sordes viuen un amor després, àvid, carnal–, Tirant i Carmesina també culminen el seu amor. Un amor que està inserit entre el de Diafebus i Estefania, i el de l'emperadriu i Hipòlit, que acaben essent els veritables «vencedors» en una dimensió pragmàtica doble: en amor i en «cavalleria» (llegeixi's poder polític).

Al capítol 436 se'ns explica «Com Tirant vencé la batalla e per força d'armes entrà lo castell». No cal afegir-hi gaire més. La metàfora militar continua essent vigent i és la que acaba descrivint l'objectiu del cavaller. «En poca hora» tingué feta la feina i ni tots els crits ni gemecs, ni peticions de mercè de la dama no el van fer desistir. El sexe és viscut amb violència, com es desprèn de la simbologia militar. La penetració era l'objectiu final i és descrita quasi com una violació. Fins i tot Carmesina queda tan «esmortida» que

Tirant, en acabar, pensa que és morta. Els consells de Plaerdemavida que cal tractar amb violència les dames s'han posat en pràctica de manera contundent.

Paradoxalment, poc temps després arribarà el casament i, amb ell, el gaudi de l'amor. El fet, però, és que serà breu. Aviat Tirant és víctima d'un «mal de costat» i mor de manera sobtada. Així són les coses al *Tirant lo Blanc*. El mateix cavaller que ha resistit ferides mortals, que quasi s'ha dessagnat, que ha patit totes les inclemències de la batalla i n'ha sortit indemne, acaba morint-se d'un vulgar i sobtat mal «tan poderós», que li causa un dolor que no té consol. «Llavors Tirant se tingué per mort i demanà confessió» (Cap. 467: 272). Fa testament, escriu a la seva estimada esposa per acomiadar-se'n i, no sense abans pronunciar unes darreres paraules, expira:

«Tirant llançà un gran crit, dient:

–Jesús, fill de David, hages mercè de mi! Credo, proteste, confesse, penit-me, confie, misericòrdia reclama. Verge Maria, àngel Custodi, àngel Miquel, empara-me, defeneu-me! Jesús, en les tues mans, Senyor, coman lo meu esperit.

E dites aquestes paraules, reté la noble ànima, restant lo seu bell cos en los braços del duc de Macedònia.»

(Cap. 471: 276)

Així fou com morí Tirant, d'un mal gens heroic. El dolor de Carmesina, això no obstant, és la darrera escena que voldria comentar. Tan gran fou el seu dolor que, llançant imprecacions contra la variabilitat de la fortuna

que tan poc temps els havia permès gaudir del seu amor, mentre besava el cos sense vida de Tirant, tan fort plorava i amb tanta força es llançava sobre els seus llavis «que es rompé lo nas, llançant abundosa sang, que los ulls e la cara tenia plena de sang» (Cap. 473: 285). Crits, plors, llàgrimes i sang. El dolor de Carmesina no li permet sobreviure Tirant. Per això, amb les clàssiques manifestacions de dolor, es planyia de la seva mort:

«Rompé los seus cabells, les vestidures ensems ab lo couro dels pits i de la cara, la trista sobre totes les altres adolorida; i estesa sobre lo cos, besant la boca freda, mesclava les sues llàgremes calentes ab les fredes de Tirant. E volent pronunciar no podia ni sabia tristes paraules a tanta dolor conformes. I ab les mans tremolant, los ulls de Tirant obria, los quals primer ab la boca, après ab los seus ulls besant, així d'abundants llàgremes omplia, que semblava Tirant, encara mort, plorant la dolor de la sua Carmesina viva, planyent deplorava.» (Cap. 473: 286-287)

La imatge no pot ser més bella, tot i l'exageració: els plors de Carmesina sobre Tirant ofereixen una imatge que sembla que sigui el mateix Tirant qui lamenti el dolor que per la seva mort sent Carmesina.

Llevadle a casa y leedle...

Així conclou la història de Tirant i Carmesina. Amb la mort. Una mort que, a diferència del traspàs fulminant

d'Isolda, per exemple, aquí s'agafa encara uns quants capítols, perquè Carmesina dialogui amb els seus pares, faci testament, etc. Aquesta mena de fets són els que distingeixen enormement *Tirant lo Blanc* de la resta de llibres del seu gènere. S'ha dit que en ell arrenca la novel·la moderna i, alhora, és un cant de cigne de la novel·la tardomedieval. Un dels grans mèrits de Martorell és, sens dubte, el realisme i té el seu què que sigui una obra com *Don Quijote de la Mancha* –que té un protagonista que embogeix perquè llegeix massa llibres de cavalleries– la que ho posi de manifest:

«Digoos verdad, señor compadre, que por su estilo es éste el mejor libro del mundo: aquí comen los caballeros, y duermen y mueren en sus camas, y hacen testamento antes de su muerte, con estas cosas de que todos los demás libros deste género carecen. Con todo eso, os digo que merecía el que le compuso, pues hizo tantas necedades de industria, que le echaran a galeras por todos los días de su vida.»

L'elogi cervantí és ambigu perquè no el salva de la purga en la foguera literària del sisè capítol de la primera part del *Quijote*, un dels passatges que s'han considerat més obscurs d'aquesta obra i que acabo de transcriure. La paradoxa de trobar «el millor llibre» i que, precisament per això, calgui cremar-lo i condemnar a galeres el seu autor en ares de la seva excel·lència sembla estrany. Per anul·lar la contradicció hi ha qui ha interpretat l'expressió «que le echaran a galeras» en relació a la «indústria» que és esmentada, és a dir,

interpretant «galeras» per «galeradas», el procés previ a la impressió final, amb la qual cosa el que s'estaria dient és que és una obra tan extraordinària que el que cal és imprimir-la, donar-la a conèixer.

Que la fama del *Tirant lo Blanc* el precedeix és evident, com podem veure en el famós esclat:

«Válame Dios –dijo el cura, dando una gran voz–, que aquí está *Tirante el Blanco*! Dádmele acá, compadre, que hago cuenta que he hallado un tesoro de contento y una mina de pasatiempos.»

Una exclamació que ve seguida de l'esment d'alguns dels episodis i aventures, com ara:

«Aquí está don Quirieleisón de Montalbán, valeroso caballero, y su hermano Tomás de Montalbán, y el caballero Fonseca, con la batalla que el valiente de Tirante hizo con el alano, y las agudezas de la doncella Placerdemivida, con los amores y embustes de la Viuda Reposada, y la señora Emperatriz, enamorada de Hipólito, su escudero.»

Però la condemna –convé assenyalar-ho– està vinculada al realisme. Precisament perquè és tan real, imita tan bé la realitat, característica que fa del *Tirant* el millor del món dins del seu gènere, alhora també és altament perillós per aquesta circumstància. El fet de fer que una història inventada sembli vertadera per tenir conseqüències i pot donar peu a equívocs. O sigui, que se'l crema perquè és molt bo i,

proporcionalment a la seva qualitat, molt perillós. Aquesta consideració vincula Cervantes amb el *Tirant*, però també, com ja s'ha assenyalat, amb Dant. Dant va ser el primer a condemnar a l'*Infern* dos amants/lectors (Francesca i Paolo) que, de tant llegir les històries d'amor de Ginebra i Lancelot –tornem a trobar-nos amb amors il·lustres i novel·lescos–, van abandonar la lectura i van posar en pràctica ells mateixos el que el llibre els relatava.

Nosaltres hem llegit les històries d'amor dels dos amants de la novel·la de Martorell. Excessiva i total, novel·la de novel·les que va fer dir a Cervantes que els cavallers hi eren humans, pel seu realisme; alhora és capaç de les més absolutes exageracions i desmesures. Tan aviat trobem una dama d'una blancor tal que es pot veure a simple vista com el vi negre li davalla per la gola –«com la infanta bevia vi vermell, la sua blancor és tan extrema que per la gola li veia passar lo vi, e tots quants hi eren s'estaven admirats» (Cap. 29)–, es poden batejar tres-cents trenta-quatre mil infidels d'una tacada (Cap. 404), i també s'hi pot llegir com un centenar d'homes poden fer guàrdia, en torns de dos en dos, la persona de l'emperador (Cap. 124). Hiperbòlica i real, *Tirant lo Blanc* esquitxa amb les espurnes del desig i la concupiscència totes les dimensions de la vida.

Clàssics moderns

Aquest pròleg per a una col·lecció que vol acostar els clàssics als nostres temps i als lectors actuals, és una adaptació del capítol dedicat a *Tirant lo Blanc* de l'assaig *Dos amants com nosaltres. Grans històries d'amor i passió*

de la literatura catalana (Ara Llibres. Barcelona, 2012). L'edició que teniu a les mans, a cura de Carme Callejon i Ester F. Matalí, llegeix la història del *Tirant* amb una mirada molt actual. Les relacions entre els personatges, la manera d'estimar-se, la identificació del cos de la dona amb un element quasi arquitectònic del món feudal, com és el castell, i la consecució del poder a través de la dominació del cos femení..., s'han analitzat des del punt de vista del segle XXI i és que, al cap de 500 anys, *Tirant lo Blanc* ens continua interpel·lant, com qualsevol clàssic que precisament per això és modern. Al mateix temps, posem al vostre abast recursos i eines digitals sense les quals ja res no té sentit a l'hora de llegir, estudiar o fer recerca. Un repositori de postals poètiques, diferents blogs literaris cooperatius, perfils a la xarxa, l'actualitat periodística, la història del cinema o la serialitat televisiva que permeten resseguir la traça del *Tirant* i veure, en un exercici de literatura comparada, que la passió i el desig que impulsa els amants en aquesta novel·la del segle XV és la mateixa que travessa la ficció i la realitat, des de l'antiguitat fins avui. Llegiu-lo i gaudiu-ne!

Tirant lo Blanc

Joanot Martorell

**Tirant arriba
a Constantinoble
i s'enamora
de Carmesina**

CAPÍTOL CXVII

Com Tirant fon arribat en Constantinoble, e les raons que l'emperador li dix

Com foren en la gran sala del palau l'emperador lo pres per la mà e posà'l dins la cambra on era l'emperadriu e trobaren-la en la següent forma. La cambra era molt escura sens que no hi havia llum ni claredat neguna, e l'emperador dix:

—Senyora, veus ací lo nostre capità major qui ve per fer vos reverència.

Ella respòs, quasi ab veu esmortida:

—Bé sia ell vengut.

Dix Tirant:

—Senyora, per fe hauré a creure aquella que parla sia la senyora emperadriu.

—Capità major —dix l'emperador—, quisvulla qui tinga la capitania de l'Imperi grec té potestat d'obrir les finestres e de mirar-les totes en la cara e llevar-los lo dol que porten per marit, pare, fill o germà. E així vull jo que useu vós de vostre ofici.

Manà Tirant li portassen una antorxa encesa, e prestament fon fet. Com la llum fon en la cambra, lo capità veu un papalló tot negre. Acostà-s'hi e obrí'l e veu una senyora vestida tota de drap gros ab un gran vel negre al cap que

brial
vestit de tela
rica lligat a la
cintura i llarg
fins als peus

tota la cobria fins als peus. Tirant li llevà lo vel del cap, e restà ab la cara descoberta, e vista la cara, ficà lo genoll en terra e besà-li lo peu sobre la roba e après la mà. I ella tenia en la mà uns paternostres d'or esmaltats; besà'ls e feu-los besar al capità. Après veu un llit ab cortines negres. E la infanta estava gitada damunt aquell llit ab brial de setí negre, vestida e coberta ab una roba de vellut de la mateixa color. Als peus, damunt lo llit, seien una dona e una donzella. La donzella era filla del duc de Macedònia, e la dona havia nom la Viuda Reposada, la qual havia criada a la infanta de llet. Al cap de la cambra veu estar cent setanta dones e donzelles qui totes estaven ab l'emperadriu e ab la infanta Carmesina.

Tirant s'acostà al llit, e feu gran reverència a la infanta e besà-li la mà. Après anà a obrir les finestres. E aparegué a totes les dames que fossen eixides de gran captivitat, per ço com havia molts dies que eren posades en tenebres per la mort del fill de l'emperador. Dix Tirant:

—Senyor, ab vènia e perdó parlant, jo diré a vostra altesa e a la senyora emperadriu, que present és, la mia intenció. Jo veig que lo poble d'aquesta insigne ciutat està molt trist e adolorit per dues raons. La primera és per la pèrdua que l'altesa vostra ha feta d'aquell animós cavaller, lo príncep fill vostre; e la majestat vostra no se'n deu agreujar, puix és mort en lo servei de Déu e per mantenir la santa fe catòlica, sinó que en deveu dar llaors e gràcies a la immensa bondat de nostre senyor Déu, car ell lo us havia acompanyat, e ell lo us ha volgut llevar per major bé per a ell, que l'ha col·locat en la glòria de paradís. E d'açò li deveu dar moltes llaors, e ell, qui és misericordiós e d'infinida pi-

llaors
lloances

etat, dar-vos ha en aquest món pròspera e llonga vida, e après la mort, l'eterna glòria, e fer-vos ha vencedor de tots vostres enemics. La segona causa per què estan trists, sí és per la gran morisma que es veen molt prop, tement perdre los béns e la vida e, lo menys mal, ésser catius en poder d'infels. Per què la necessitat requir que l'alta vostra e de la senyora emperadriu façau la cara alegre a tots los qui us veuran, per aconsolar-los de la dolor en què posats són perquè prenguen ànimo en virilment batallar contra los enemics.

morisma
gent mora,
especialment
en multitud

—Lo capità dona bon consell —dix l'emperador—. E jo vull e man que de continent, així hòmens com dones, tots lleixen lo dol.

lleixen
abandonen

Dient l'emperador tals o semblants paraules les orelles de Tirant estaven atentes a les raons, e los ulls d'altra part contemplaven la gran bellea de Carmesina. E per la gran calor que feia, perquè havia estat ab les finestres tancades, estava mig descordada mostrant en los pits dues pomes de paradís que crestallines parien, les quals donaren entrada als ulls de Tirant, que d'allí avant no trobaren la porta per on eixir, e tostemps foren apresonats en poder de persona lliberta, fins que la mort dels dos feu separació. Mas sé-us bé dir, certament, que los ulls de Tirant no havien jamés rebut semblant past, per moltes honors e consolacions que s'hagués vistes, com fon sol aquest de veure la infanta. L'emperador pres per la mà a sa filla Carmesina e tragué-la fora d'aquella cambra. E lo capità pres del braç a l'emperadriu e entraren en una altra cambra molt ben emparamentada e tota a l'entorn hestoriada de les següents amors:

emparamentada
guarnida
hestoriada
guarnida amb
tapissos o
pintures que
expliquen
històries

CAPÍTOL CXVIII

Com Tirant fon ferit en lo cor ab una fletxa que li tirà la deessa Venus perquè mirava la filla de l'emperador

De Floris e de Blanxesflors, de Tisbe e de Píramus, d'Eneas e de Dido, de Tristany e d'Isolda, e de la reina Ginebra e de Lançalot, e de molts altres¹, que totes llurs amors de molt subtil e artificial pintura eren divisades. E Tirant dix a Ricard²:

—No creguera jamás que en aquesta terra hagués tantes coses admirables com veig.

E deia-ho més per la gran bellea de la infanta. Emperò aquell no ho entès.

Tirant pres llicència de tots e anà-se'n a la posada, entrà-se'n en una cambra e posà lo cap sobre un coixí als peus del llit. No tardà molt que li vengueren a dir si es volia dinar. Dix Tirant que no, que lo cap li dolia. E ell estava ferit d'aquella passió que a molts engana. Diafebus³, que veu que Tirant no eixia, entrà a la cambra e dix-li:

—Capità senyor, prec-vos per amor mia que em digau lo vostre mal quin és, car si per mi vos porà ésser donat algun remei ho faré ab molt bona voluntat.

1. Parelles d'enamorats cèlebres de la literatura universal.

2. Ricard el Venturós és un amic de Tirant.

3. Diafebus és cosí i escuder de Tirant, que viurà les seves pròpies aventures amoroses amb Estefania.

pres llicència
demanà i
obtinguè
permís

—Cosí meu —dix Tirant—, lo meu mal a present no fretura vós saber-lo, e jo no tinc altre mal sinó de l'aire de la mar⁴ qui m'ha tot comprès.

—Oh capità!, ¿e de mi vos voleu cobrir, que de tots quants mals e béns haveu tenguts, jo en so estat arxiu, e ara de tan poca cosa me bandejau de vostres secrets? Digau-m'ho, jo us clam mercè e no em vullau amagar res que de vós sia.

arxiu
confident

—No vullau més turmentar la mia persona —dix Tirant—, que jamés sentí tan greu mal com lo que ara sent, que em farà venir prest a mort miserable o a glòria reposada si fortuna no m'és contrària, car la fi de totes aquestes coses és dolor per aquella amor que és amarga.

E girà's de l'altra part de vergonya que no gosà mirar a Diafebus en la cara, e no li pogué eixir altra paraula de la boca sinó que dix:

—Jo ame.

Acabant-ho de dir, dels seus ulls destil·laren vives llàgremes mesclades ab sanglots e sospirs. Diafebus, veent lo vergonyós comport que Tirant feia, conegué la causa per què Tirant reprenia a tots los de son llinatge e encara a aquells ab qui tenia amistat, com venia cas que parlaven d'amors. Ell los deia: «Bé sou folls tots aquells qui amau. ¿No teniu vergonya de llevar-vos la llibertat e de posar-la en mans de vostre enemic, qui us lleixa ans perir que haver-vos mercè?», faent de tots una gran burla. «Emperò jo

folls
bojos
perir
morir

4. Joanot Martorell es refereix al «mal d'amar» però ho fa amb un recurs retòric conegut com paronomàsia, un joc de paraules que consisteix a utilitzar dues paraules que tenen sons semblants però significats diferents (mar-amar).

veig que ell és vengut a caure en lo llaç en lo qual humana força no basta a resistir».

E pensant Diafebus en los remeis que a tal mal se requiren, ab gest piadós e afable feu principi a un tal parlar:

**Tirant malalt d'amors.
Diafebus, confident
i mitjancer de Tirant**

CAPÍTOL CXIX

Raons de conhort que fa Diafebus a Tirant perquè el veu pres ab lo llaç d'amor

conhort
ànim,
persuasíó

—Natural condició és a la natura humana amar⁵, car diu Aristòtil que cascuna cosa apeteix son semblant. E encara que a vós aparega dura cosa e estranya ésser subjugat al jou d'amor, podeu verdaderament creure que no és en potència de negú poder-hi resistir. Per ço, capità senyor, tant com l'home és més savi, tant deu més ab discreció cobrir los naturals moviments e no manifestar defora la pena e dolor que combat la sua pensa, car la bondat de l'home apar que, caigut per contraris casos, sàpia sostenir les adversitats d'amor ab virtuós ànimo. Per què alegrau-vos e davallau d'aqueix lloc de pensaments on vós sou assegut, e lo cor vostre manifeste alegria, puix bona sort vos ha portat que en tan alt lloc hajau mes vostre pensament, e vós d'una part e jo d'altra, porem donar remei a la vostra novella dolor.

jou
subjecció
que imposa
un amo
a una bèstia

Com Tirant veu lo bon conhort que Diafebus li dava, restà molt aconsolat. Llevà's empeguit de vergonya e anaren-se a dinar, lo qual tenien de molta singularitat per

5. Aquesta citació aristotèlica és emprada també a *La Celestina* de manera gairebé idèntica.

ço com l'emperador l'havia tramès. Emperò Tirant menjà molt poc de la vianda, e begué molt de les sues llàgremes, coneixent ab viva raó que era pujat en més alt grau que no devia. Emperò dix:

—Puix aquesta qüestió ha hagut principi en aquest dia, ¿quan a Déu serà placent que poré obtenir victoriosa sentència?

Tirant no pogué menjar. E los altres se pensaven que per lo treball de la mar estava destemprat. E per la molta passió que Tirant tenia, llevà's de taula e posà's dins una cambra acompanyat de molts sospirs, car vergonya, per temor de confusió, li feia passar aquell treball. E Diafebus ab los altres li anaren a tenir companyia fins a tant que ell volgué un poc reposar.

Diafebus pres ab si un altre cavaller e feren la via del palau, no ab cor de veure l'emperador, mas per veure les dames. L'emperador estava en una finestra assegut. Veullos passar; tramès-los a dir que pujassen lla on ell era. Diafebus ab l'altre pujaren en les cambres on l'emperador era ab totes les dames. L'emperador li demanà què era del seu capità, e Diafebus li dix que estava un poc enujat. E com ho sabé, desplaqué-li molt e manà que los seus metges l'anassen de continent a visitar.

Com los metges foren tornats, feren relació a l'emperador com estava molt bé, que no era estat lo seu mal sinó mutació dels aires indigests. Lo magnànim Emperador pregà a Diafebus li recitàs totes les festes que en Anglaterra s'eren fetes en les bodes del rei ab la filla del rei de França, e de tots los cavallers qui armes havien fetes e quals eren estats los vencedors del camp.

—Senyor —dix Diafebus—, a molta gràcia e mercè hauria a la majestat vostra jo no hagués a dir aquestes coses, per ço com no volria que vostra altesa hagués a pensar, per jo ésser parent de Tirant, li hagués a donar llaor neguna, sinó així com realment és passat. E per major seguretat que la majestat vostra no tinga de creure lo contrari, jo tinc a ací tots los actes signats de la pròpia mà del rei e dels jutges del camp e de molts ducs, comtes e marquesos, de reis d'armes, d'herauts e porsavants.

**herauts e
porsavants**
heralds
i oficials
d'armes

L'emperador lo pregà que els hi fes portar en l'instant, que ell recitaria les coses. Diafebus hi tramès, e après recità llargament a l'emperador totes les festes per orde així com eren estades fetes, e per semblant les armes. Après llegiren tots los actes e veren per obra Tirant ésser lo millor cavaller de tots. Molta fon la consolació que l'emperador hi pres; e molt major la de sa filla Carmesina e de totes les dames, qui estaven ab gran devoció escoltant les singulars cavalleries de Tirant. Após volgueren saber lo casament de la infanta de Sicília e la lliberació del gran mestre de Rodes.

Com totes les coses foren explicades, l'emperador se n'anà per tenir consell, lo qual cascun dia acostumava tenir de matí mija hora, e après vespres una hora. E Diafebus volgué'l acompanyar, e lo valerós senyor no ho volgué, sinó que dix:

—Cosa acostumada és que los cavallers jóvens llur delit és estar entre les dames.

Ell se n'anà e Diafebus restà e parlaren de moltes coses. La infanta Carmesina suplicà a l'emperadriu sa mare que passassen en una altra sala perquè es poguessen un poc

espaïar, car molt temps havia que estaven tancades per lo dol del germà. Dix l'emperadriu:

—Ma filla, ves on te vulles, que jo so contenta.

Passaren tots en una gran sala molt meravellosa, tota obrada de maçoneria per art de molt subtil artífici: totes les parets de jaspis e de pòrfirs de diverses colors llavorades, imatges que feien admirar als miradors. Les finestres e les colones eren de pur cristall, e lo païment, lo qual era fet tot a centells, qui llançava molt gran resplandor. Les imatges de les parets divisaven diverses històries de Boors e de Perceval e de Galeàs⁶ com complí l'aventura del Siti perillós, e tota la conquesta del Sant Greal s'hi demostrava. La sobirana coberta era tota d'or e d'atzur, e entorn de la coberta eren les imatges, totes d'or, de tots los reis de cristians, cascú ab sa bella corona al cap e en la mà lo ceptre, e dejús los peus de cascun rei havia un permòdol en lo qual havia un escut en què estaven figurades les armes del rei, e lo seu nom en lletres llatines se manifestava.

Com la infanta fon en la sala apartà's ab Diafebus un poc de les sues donzelles e començaren a parlar de Tirant. Diafebus, qui veu tan bona disposició, que la infanta parlava de Tirant ab tanta voluntat, pres-se a dir.

—Oh quanta glòria és per a nosaltres haver travessada tanta mar e ésser atesos ab salvament al port desijat de nostra beatitud; e per gràcia especial havem obtès que los nostres ulls hagen vista la més bella imatge d'humana carn que de nostra mare Eva ençà sia estada ni crec que jamás serà, complida de totes les altes gràcies e virtuts,

jaspi
pedra preciosa
semblant
al quars
pòrfir
roca ígnia
generalment
vermella

atzur
blau cel

permòdol
pedra, fusta o
ferro que surt
perpendicular
de la paret per
sostenir
alguna cosa

6. Personatges del cicle Lancelot-Graal.

gràcia, bellea, honestat, e dotada de saber infinit! E no em dol dels treballs que soferts havem, ni los que són per a venir, per haver trobada vostra majestat que és mereixedora de senyorejar l'univers món, e en açò no s'hi deu entendre sinó vostra altesa. E tot lo que he dit ni diré, preneu-ho com de servidor afectat, e estojau-ho dins los llocs més secrets de la vostra ànima, com aquell famós cavaller de Tirant lo Blanc sia vengut per sola fama, oint recitar de vostra celsitud tots los béns e virtuts que per natura podien ésser comunicats a un cos mortal. E no pense la vostra altesa que siam venguts per les amonestacions del valerós rei de Sicília, ni menys per les lletres de l'emperador, pare vostre, qui ha tramès al rei de Sicília, ni pense vostra celsitud que siam venguts per experimentar les nostres persones en fet d'armes, com ja les teníem molt bé experimentades; ni menys per la bellea de la terra ni per veure los imperials palaus, car les cases pròpies de nosaltres, qualsevulla d'aquelles, estaria bé per temple d'oració: tan grans e tan belles són, e cascú de nosaltres presumeix ésser un petit rei en sa terra; e pot creure la celsitud vostra que la venguda de nosaltres no és estada altra causa sinó per veure e servir vostra majestat. E si guerres ni batalles se fan, tot serà per amor e contemplació vostra.

—Oh trista de mi! —dix la infanta—, ¿E què és lo que em dieu? ¿Poré jo gloriejar-me que per amor de mi siau tots ací venguts, e no per amor de mon pare?

—Sobre açò poria jo fer salva ma fe —dix Diafebus—, com Tirant, qui ens és germà e senyor de tots, nos pregà que volguésem venir ab ell en aquesta terra, e li volgués-

afectat
que té afecte
per algú
estojau-ho
deseu-ho

celsitud
excel·lència

gloriejar-me
vantar-me

sem fer tanta d'honor, perquè poguéssim veure la filla de l'emperador, la qual ell desijava més veure que a tot lo restant del món. E de la primera vista que de vostra altesa ha hagut, tant és lo grat que té de vostra excel·lència que ha dat del cap en lo llit.

Com Diafebus presentava aquestes coses a la infanta, ella estava alienada e posada en fort pensament, que no parlava, e mig fora de record, e la sua angèlica cara mudant de diverses colors, car la femenil fragilitat l'havia compresa, que no podia parlar. Car amor d'una part la combatia, e vergonya d'altra part la'n retraïa. Amor l'encenia en voler lo que no devia, mas vergonya lo hi vedava per temor de confusió.

En aquest instant vengué l'emperador e cridà a Diafebus, perquè li plaïa molt lo seu comport. E parlaren de moltes coses fins a tant que l'emperador volia sopar. Pres llicència d'ell e acostà's a la infanta e dix-li si la majestat sua li manava res que fes.

comport
manera de
comportar-se

—Sí —dix ella—: preniu abraçars de mi, estojau-ne per a vós, e feu-ne part a Tirant.

preniu
abraçars
preneu
abraçades

E Diafebus s'hi acostà e feu lo que ella li havia manat.

Com Tirant sabé que Diafebus era anat al palau e que parlava ab la infanta, estava ab lo major desig del món que vingués perquè pogués saber noves de sa senyora. Com ell entrà per la cambra, Tirant se llevà del llit e dix-li:

—Lo meu bon germà, ¿quines noves me portau de la que és en virtuts complida e té la mia ànima encativada?

encativada
captiva

Diafebus, veent l'extrema amor de Tirant, abraçà'l de part de sa senyora, e recità-li totes les raons que havien passades. Tirant restà més content que si li hagués donat

un regne, e pres en si molt gran esforç, que menjà bé e s'alegrà, desijant quan vendria lo matí perquè la pogués anar a veure.

Com Diafebus fon partit de la infanta, ella restà en molt fort pensament, que li fon forçat de llevar-se del costat de son pare i entrar-se'n en la sua cambra. La filla del duc de Macedònia havia nom Estefania, que era donzella que la infanta tenia en molt gran amor, per ço com s'eren criades de poca edat ensems, no havent més temps l'una que l'altra. Com veu que la infanta se n'era entrada en la cambra, llevà's prestament de taula e anà-li detràs. Com fon ab ella, la infanta li recità tot lo que Diafebus li havia dit, e l'extrema passió que passava per l'amor de Tirant:

ensems
junts/juntes

—E dic-te que més m'ha contentat la vista d'aquest tot sol, que de quants n'he vists en lo món. És home gran e de singular disposició e mostra bé en lo seu gest lo gran ànimo que té, e les paraules que de la sua boca ixen acompanyades de molta gràcia. Veig-lo cortès e afable més que tot altre. E, doncs, tal com aquest, ¿qui no l'amaria? E que sia vengut ací més per amor mia que de mon pare! Certament jo veig lo meu cor molt inclinat a obeir a tots sos manaments; e a mi par, segons los senyals, que aquest serà la vida e conservació de la mia persona.

Dix Estefania:

—Senyora, dels bons deu hom triar lo millor, e sabudes les cavalleries singulars que aquest ha fet, no és dona ni donzella en lo món que de bon grat no el degués amar e subjugar-se a tota sa voluntat.

Estant en aquestes delitoses raons, vengueren les altres donzelles e la Viuda Reposada, que tenia gran part ab

Carmesina per la raó ja dita, que l'havia de llet criada, e demanà'ls de què parlaven. Dix la infanta:

—Nosaltres parlam de què ens ha recitat aquell cavaller de les grans festes e honors que feren en Anglaterra a tots los estrangers que s'hi trobaren.

E parlant d'aquestes coses e d'altres, així passaren la nit, que poc ni molt la infanta no dormí.

E l'endemà Tirant se fon vestit ab un manto d'or-febreria. La devisa era tota de garbes de mill, e les espigues eren de perles molt grosses e belles, ab un mot brodat en cascuna quadra del manto qui deia: Una val mill e mill no valen una. E les calces e lo capiró lligat a la francesa, d'aquella devisa mateixa. E en la mà portava lo bastó d'or de la capitania. Tots los altres de la sua parentela s'abillaren molt bé de brocats e de sedes e d'argenteria, e així abillats anaren tots al palau.

Com foren a la porta major, veren allí una singular cosa de gran admiració: que a cascun llindar de la porta, de part de dins, a l'entrant de la plaça, havia una pinya tota d'or, d'altària d'un home e molt grosses, que cent hòmens no les porien alçar; les quals en temps passat havia fetes fer l'emperador en lo temps de la prosperitat per una gran magnificència. Entraren dins lo palau e trobaren molts onços e lleons ab cadenes d'argent molt grosses que estaven lligats; pujaren alt en una gran sala tota obrada d'alabaust.

Com l'emperador sabé que lo seu capità era vengut, manà que el deixassen entrar. E trobà'l que es vestia, e sa filla Carmesina qui el pentinava, e après li donà aiguamans; car cascun dia ho acostumava de fer. E la infanta

devisa
símbol
heràldic sovint
acompanyat
d'un lema
capiró
espècie de
caputxa

onços
ossos

aiguamans
recipient
per rentar-se
les mans

estava en gonella d'orfebreria tota llavorada d'una herba que ha nom amorval, e ab lletres brodades de perles que entorn eren, e deia lo mot: Mas no a mi. Com l'emperador se fon acabat de vestir dix a Tirant:

—Digau-me, capità, ¿quin era lo mal que ahir la vostra persona sentia?

Dix Tirant:

—Senyor, la majestat vostra deu saber que tot lo meu mal és de mar, car los vents d'aquesta terra són més prims que los de ponent.

Respòs la infanta ans que l'emperador parlàs:

—Senyor, la mar no fa mal als estrangers si són aquells que ésser deuen, ans los dona salut e llonga vida— mirant tostemp en la cara a Tirant, sotsrient-se perquè Tirant conegués que ella l'havia entès.

L'emperador ixqué de la cambra ab lo capità parlant, e la infanta pres a Diafebus per la mà e detingué'l e dix-li:

—De les paraules que em digués ahir no dormí en tota la nit.

—Senyora, ¿voleu que us diga?, nostra part n'havem haguda. Emperò molt reste aconsolat com haveu entès a Tirant.

—¿E com pensau vós —dix la infanta— que les dones gregues sien de menys saber ni valor que les franceses? En esta terra bé sabran entendre lo vostre llatí per escur que el vullau parlar.

—Per ço, senyora, és major glòria per a nosaltres —dix Diafebus— practicar ab persones qui sien molt enteses.

—Per avant ho veureu —dix la infanta— en lo practicar, e veureu si coneixerem les vostres passades.

gonella
túnica llarga
cenyida
a la cintura

escur
fosc,
enrevessat

La infanta manà que vengué Estefania ab altres donzelles per tenir companyia a Diafebus, e prestament ne vengueren moltes. Com la infanta lo veu ben acompanyat entrà-se'n dins la sua cambra per acabar-se de vestir. Tirant en aquest espai hagué acompanyat a l'emperador a la gran església de Santa Sofia, deixà'l dient hores, i ell tornà al palau per acompanyar a l'emperadriu e a Carmesina. Com fon en la gran sala trobà allí son cosí Diafebus enmig de moltes donzelles, lo qual los estava recitant les amors de la filla del rei de Sicília e de Felip. E Diafebus era tan domèstic e tan pràctic entre les donzelles com si tota sa vida fos criat entre elles.

Com veren entrar a Tirant totes se llevaren de peus e digueren-li que ell fos lo ben vengut. Feren-lo seure enmig d'elles e parlaren de moltes coses.

burell
gris fosc

Ixqué l'emperadriu tota de vellut burell vestida. Apartà's ab Tirant e demanà-li de son mal. E Tirant li dix que ja estava molt bé. No tardà molt que la infanta ixqué vestida ab una roba del seu mateix nom⁷, forrada de marts gebelins, fesa a costats, ab mànega oberta; e al cap portava una petita corona sobre los cabells ab molts diamants e robins e pedres de gran estima. Bé mostrava lo seu agraciat gest, ab la bellea infinida, que era mereixedora de senyorejar del món totes les altres dames si la fortuna li hagués volgut ajudar.

marts gebelins
pells de marta
gibelina

Tirant pres del braç a l'emperadriu, per ço com era capità major, e preceïa a tots los altres; car aquí havia molts comtes e marquesos, hòmens de gran estat; e volgueren pendre a la infanta del braç, i ella dix:

7. Fa referència al color carmesí, del qual Carmesina pren el nom.

—No vull negú vaja prop de mi sinó mon germà Diafebus.

E tots la deixaren e aquell la pres. Mas sap Déu que Tirant estimara més estar prop de la infanta que no prop de l'emperadriu. E anant a l'església dix Diafebus a la infanta:

—Mire vostra altesa, senyora, los esperits com se senten.

Dix la infanta:

—¿Per què ho dieu?

—Senyora —dix Diafebus—, per ço com vostra excel·lència s'és vestida de gonella de xaperia brodada de grosses perles, e lo cor sentit de Tirant porta lo que li fa mester. Oh, com me tendria per benaventurat si jo podia fer que aquest manto jo el pogués fer estar sobre aquesta gonella!

E perquè anaven molt prop de l'emperadriu, pres del manto de Tirant. E Tirant, com sentí tirar del manto, detingué's un pas atrás, e aquell posà'l sobre la gonella de la infanta. E dix:

—Senyora, ara està la pedra en son lloc.

—Ai trista! ¿Sou tornat foll o haveu del tot perdut lo seny? ¿Tan poca vergonya teniu que en presència de tantes gents dieu tals coses? — dix la infanta.

—No, senyora, que negú no ho ou ni ho sent ni ho veu —dix Diafebus—. E jo sabria dir lo paternòster al revés, que negú no l'entendria.

—Certament jo crec —dix la infanta— que vós haveu après en l'escola d'honor, lla on se llig d'aquell famós poeta Ovidi lo qual en tots sos llibres ha parlat tostemps d'amor verdadera. E qui fa son poder d'emitar al mestre de la ciència, no fa poc. E si vós sabésseu en qual arbre se lleva amor

e honor, e sabésseu la pràctica d'esta terra, com serieu home de bona ventura!

Acabades aquestes raons, foren a l'església. L'emperadriu entrà dins la cortina, e la infanta no hi volgué entrar, dient que faïa gran calor; e no ho faïa sinó perquè pogués mirar a tot son plaer a Tirant. E Tirant posà's prop l'altar ab molts ducs e comtes que hi havia. E tots li donaren l'honor que estigués primer per esguard de l'ofici que tenia. E ell tostemps acostumava oir la missa agenollat. Com la infanta lo veu ab los genolls en terra, pres un coixí de brocat d'aquells que ella tenia allí, e donà'l a una de les sues donzelles que el portassen a Tirant. E l'emperador qui veu fer aquella gentilea a sa filla, pres-hi molt gran plaer. Com Tirant veu lo coixí que la donzella lo hi adobà perquè s'agenollàs, llevà's de peus e feu gran reverència de genoll a la infanta ab lo capiró fora del cap.

hores
oracions,
pregàries

No penseu que en tota aquella missa la infanta pogués acabar de dir ses hores, mirant a Tirant e a tots los seus molt ben vestits e abillats a la francesa. Com Tirant hagué molt bé contemplada la bellea singular de la infanta, e lo seu enteniment discorregué fantasiant quantes dones e donzelles ell en son record haver vistes, e dix que jamás havia vista ni esperava de veure una altra tal qui fos dotada de tants béns de natura com aquesta, car aquesta resplandia en llinatge, en bellea, en gràcia, en riquesa, acompanyada d'infinit saber, que més se mostrava angèlica que humana; e mirant la proporció que la sua femeníl e delicada persona tenia, mostrava que natura havia fet tot lo que fer podia, que en res no havia fallit quant al general e molt menys en lo particular; car estava admirat dels seus

cabells, qui de rossor resplandien com si fossen madeixes d'or, los quals per eguals parts departien una clenxa de blancor de neu passant per mig del cap; e estava admirant encara de les celles que paria fossen fetes de pinzell llevades un poc en alt, no tenint molta negror d'espessura de pèls, mas estant ab tota perfecció de natura; més estava admirat dels ulls, que parien dues esteles redones relluïts com a pedres precioses, no pas girant-los vigorosament, mas refrenats per graciosos esguards, parien que portassen ab si ferma confiança; lo seu nas era prim e afilat e no massa gran ni poc segons la llandesca de la cara, que era d'extrema blancor de roses ab lliris mesclada; los llavis tenia vermells com a coral e les dents molt blanques, menudes e espesses que parien de crestall. E estava més admirat de les mans, que eren d'extrema blancor e carnudes que no s'hi mostrava os negú, ab los dits llargs e afilats, les ungles canonades e encarnades que mostraven portar alquena, no tenint en res negun defalt de natura.

Com fon la missa dita, tornaren al palau per l'orde mateix, e Tirant pres comiat de l'emperador e de les dames e tornà-se'n a sa posada ab tots los seus. Plegant a la posada se n'entrà en la cambra e llançà's sobre lo llit pensant en la gran bellea que la infanta posseïa, e lo seu gest tan agraciât li feu tant augmentar lo seu mal que d'una pena que sentia, llavors ne sentí cent, acompanyat de molts gemecs e sospirs. Diafebus entrà en la cambra e veu estar a Tirant en molt trist e adolorit continent. Dix-li:

—Senyor capità, vós sou lo més descominal cavaller que jo haja vist de ma vida. Així com altres farien festa de nou lliçons de sobres d'alegria d'haver vista sa senyora

alquena
pòlvores
de fulles
seques usades
per tenyir
els cabells
i les ungles
d'un color bru
vermellós

e les festes e honors que us ha fet més que a tots quants grans senyors hi havia, e trametre-us lo coixí de brocat, lo qual se llevà a tramès-lo a vós ab tanta gràcia e amor que ho feu en presència de tots, quant deuríeu restar lo més gloriós home del món, e vós feu tot lo contrari ab molt gran desorde, que mostrau ésser fora de tot record.

Veent Tirant lo conhort que Diafebus li faïa, ab veu dolorosa li dix: